

LES GUERRES DEL PARE

PERE ROVIRA

LES GUERRES DEL PARE

Proa

Proa
A Tot Vent

Primera edició: maig del 2013

© 2013 Pere Rovira

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Proa

Peu de la Creu, 4

08001 Barcelona

www.proa.cat

ISBN: 978-84-7588-396-0

Dipòsit Legal: B-10.154-2013

Composició: Víctor Igual, SL

Impressió: Egedsa

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

A Celina Alegre Canudas.

*Al Pere i a la Sisqueta.
A la seva descendència.*

Has tornat a guanyar la guerra que vas perdre.

APRENTATGES

En aquella època érem feliços, perquè encara no coneixíem la pobresa ferotge i el pare treballava en el seu ofici i no havia de marxar a guanyar-se la vida lluny de casa. Era el baster del poble, i amb aquest nom, el Baster, i no amb el seu propi, l'anomenava tothom; al pare no el molestava tenir un renom, ans al contrari, perquè sabia que la seva feina era imprescindible a Riba-seca, que de les seves mans podia dependre el rendiment d'una mula o d'un matxo i, per tant, la prosperitat d'una casa.

–Si les retranques estan mal fetes i llaguen l'animal, ¿què hem d'aclarir? –responia quan li recriminaven que trigués massa a acabar uns guarniments.

Era un home pacient i tranquil, partidari de fer-ho tot a poc a poc i bé, que no estalviava el temps que donava a les coses, i com que no faltaven males veus que el titllaven de dropo per aquesta qualitat, de vegades, emetia a la tertúlia del vespre una sentència molt celebrada, com tants dels seus acudits xocants:

–Els dropos tot ho fan de pressa, perquè només pensen a acabar.

El cas és que cap de les innumerables retranques que va enllestir no va llagar mai una mula; els guarniments que entregava s'adaptaven als animals com un vestit fet a mida, i els pagesos li respectaven la destresa i s'esperaven, rondinant o no, el temps que calia. Però és que, a més a més, el

Baster anava sovint més enllà de les necessitats pràctiques i entrava en els territoris luxosos de l'art, adornant un collar amb un devessall de tatxes daurades o puntejant una sella amb una constel·lació de clauets que semblaven de plata, i recosint-ho tot amb uns repunts que eren pura orfebreria de cordill. Aquestes habilitats el deixaven una mica parat, com si el sorprenguessin, i, quan acabava una peça, no l'entregava immediatament, la penjava un dia o dos a la paret i no es cansava de contemplar-la, i, al vespre, rebia orgullós, però dient que no n'hi havia per tant, els comentaris admiratius dels tertulians que anaven arribant a la botiga.

L'establiment era minúscul i estava farcit dels estris de l'ofici: peces de cuir, badanes, lones, paquets de crin, cabdells de cordill de diversos gruixos, pots de pega, ceres, caps de claus i tatxes, lesnes, punxons, estenalles, martells, agulles de tota mida, dretes i corbades, i trossos de guarniments retirats de la circulació o inacabats per sempre, que el Baster sabia que una hora o altra li serien útils. Tot això estava lliurement situat en el local, vull dir que cada objecte ocupava el territori que, amb el temps, s'havia anat fent seu, perquè el Baster era un filosòfic partidari de la independència de les coses. Aquesta harmònica anarquia estava presidida, al centre, per la cadireta de bova del propietari i una taula on es concentrava jubilosament l'essència del caos de la basteria. Arrambats a les quatre parets hi havia uns bancs de fusta que servien perquè hi seguessin, al vespre, durant un parell d'hores intenses i que podien agafar derives imprevisibles, els tertulians de la botiga del Baster. Se sabia a tot el poble que no era fàcil adquirir tal dignitat, i el Baster i els membres més veterans la protegien

d'atolondraments i de les transgressions de les normes bàsiques de la tertúlia. N'hi havia dues que eren fonamentals: hi estava prohibit parlar de política i fer-se pets i llufes. Hi havia normes que concernien els berenars, les jugades, les murmuracions, sobretot les referides a qüestions conjugals, i hi havia una gran norma que afectava totes les altres, la de la mentida fomentada i la mentida intolerable: a cal Baster s'aplaudien les mentides artístiques, les mentides impossibles, perquè eren un prodigi de la fantasia o perquè demostraven una carència absoluta d'aquesta virtut, les mentides lúdiques i les mentides pietoses, fins i tot les de tipus sensual o sentimental; en canvi, eren immediatament censurades les mentides difamatòries, i així es qualificaven, per molt veritat que fossin, totes les opinions i informacions que podien perjudicar les persones, els animals o les coses dels tertulians, els seus parents, amics i coneguts, i els seus enemics, si la mentida era intolerablement vexatòria.

En aquella assemblea, el rei de la mentida, en totes les branques aplaudides d'aquesta art, era Filibert Panotxa, que devia el renom al color i la textura dels seus cabells, i que era un enorme tros de pa de més de cent quilos, invenciblement inclinat a crear i difondre històries, com més inversemblants millor. Arribava a la basteria amb el cap cot i un aire reconcentrat, i de tant en tant emetia un «txe» quasi inaudible i movia la testa d'un costat a l'altre, com si digués als seus pensaments que no podien ser. Eren els seus reclams. El Baster no el feia esperar gaire:

—¿Què hi ha, Bert?

—No res —responia el Panotxa—, val més que ho deixem estar...

–¿Per què, home?

–Perquè no us ho creureu.

–¿Com que no? –el provocava el Baster–. ¿Que ens has enganyat mai, tu?

–¿Jo? Més m'estimaria caure malalt que dir una mentida.

–¿I doncs?...

–Està bé, us explicaré el que m'ha passat, però que no sigui dit que...

La mentida de l'avió era una de les més recordades a la tertúlia. Un avió que semblava de plata va aturar-se sobre la vinya del Filibert Panotxa, com un astoret fent l'aleta, i per una escala desplegable en van baixar uns tripulants vermells de tres metres d'alçada; el Panotxa tenia els trons d'explicar que van demanar-li aigua, aclarint-li que era el combustible de la nau. Ell els va oferir el càntir, però els gegants no l'entenien i els va haver d'ensenyar com rajava; de seguida, morts de riure, van omplir d'aigua dues ampolles petites. Abans d'anar-se'n, li havien regalat un duro de plata. El Panotxa es treia un duro vell del butxacó i l'ensenyava a la concurrència, mentre coronava la mentida:

–L'escala s'ha plegat i he sentit: «primera i tres mill!», «en marxa!». L'avió ha pujat com un coet i l'he perdut de vista al cap d'un segon.

–A veure, deixa'm el duro –el Baster examinava la moneda–. Jo no me'l quedaria –sentenciava–, pot encomanar-te alguna cosa dolenta, llença'l, creu-me.

–Porta'l –gemegava el Panotxa.

–No, ja sé què farem, si no vols llençar-lo; farem un berenar.

I el Panotxa havia d'acceptar, abatut, aquell preu de la seva inventiva, però mentre berenaven afegia detalls a

l'aventura, i traguejant, traguejant, tornava a entusiasmar-se i exclamava, finalment:

–El dia que tornin, no els cobraré l'aigua; a mi, no em fotran mai més, aquests!

La qüestió de la política era delicada. No estava prohibida a la botiga del Baster perquè ell la considerés nociva; ara bé, un home de trenta-nou anys, que en feia vint havia hagut d'anar a una guerra i, després, per celebrar que l'havia perdut, n'havia passat quasi tres més a la remota Santiago de Compostella servint a l'exèrcit de Franco, és a dir, que la comèdia li havia durat dels dinou als vint-i-cinc, un home amb aquesta experiència al darrere, tampoc no devia confiar gaire que la política li arreglés la vida. A Riba-seca, com a tot arreu, l'any 1957, la política, simplement, estava prohibida perquè ho estava, i per això estava prohibit parlar-ne a la botiga del Baster. D'altra banda, ¿per què se n'havia de parlar, si allí ja se sabia el peu que calçava tothom? Era més aviat el peu esquerre, sens dubte, tot i que, si ara passés els ulls per aquesta pàgina, el Baster diria que ell, en assumptes polítics, s'estimava més anar descalç per dintre i amb peus de plom per fora. I així tractava la qüestió en el seu establiment, que parlar no serveix de gran cosa, i val més que un tingui les idees que vulgui, en lloc de proclamar-les i que te les esborrin a bufetades; sobretot si s'és, com ell ho era, un home que viu de cara al públic, i, per tant, que el té present la guàrdia civil. De manera que, si a la tertúlia algú trencava, per poc que fos, el pacte de silenci polític, el Baster deia immediatament:

–Parlem de tecs.

Era una frase possibilista, sensata, que tothom compre-

nia i acatava i que només una vegada va ser discutida, provant de refutar-la.

L'infractor, Joan Parra, feia honor al seu nom, perquè sovint s'enfilava parlant; era un xicot petit i esprimatxat que havia perdut el pare a la batalla de l'Ebre i, a causa d'aquesta desgràcia, portava dins una justa ràbia que alimentava tant com podia. Un vespre que la tertúlia, com era freqüent, derivava d'un tema a l'altre, el Joan Parra, per reforçar un dels emparrats arguments seus, va proferir, en lloc de qualsevol de les blasfèmies habituals, aquesta joia, que dins de l'espessa boira de fum de la botiga va ressonar com una escopetada:

–Mecàgon la titola de Franco!

Adonant-se que la major part de la concurrència, i alguns aguantant-se el riure, se'l mirava amb estupefacció, va insistir:

–No en té, però m'hi cago!

El Baster, potser també rient per dins, va pronunciar, amb tanta severitat com va poder, el «parlem de tecs» corresponent. Però el Parra ja s'havia desbocat:

–En la titola de Franco i en la mare que la va parir!

I va afegir, desafiator:

–Ja comença a ser hora que parlem del que vulguem!

El Baster només va dir:

–Aquí, no.

El Joan Parra va engallar-se més:

–¿Què et passa, que el cangueli ja t'arriba a la gola?

Després d'aquesta pregunta, va semblar que el silenci era de color negre. El Baster va contestar:

–Cadascú té el que té, de cangueli, però aquí hi ha coses que no es diuen, ja ho saps, això.

El Parra es va posar dret:

–Mecàgon la...

No va poder continuar, perquè el vencilló que el Baster estava recosint li va petar als morros.

–Ara, per respecte a ton pare, que va morir per culpa d'una colla de podrits, et deixarem quedar, si vols, i si calles.

El Joan Parra, sentint el temerari homenatge que el Baster acabava d'oferir a la seva desgràcia, va acotxar el cap i es va asseure al banc, i així es va acabar l'única agressió que en tota la història de la tertúlia rebria aquella golosa frase diplomàtica.

Els bastons del senyor Grau eren famosos a tota l'escola. Quan entraves a la seva aula t'esgarrifaves de veure'ls, però de seguida comprovaves que eren menys traïdors els bastons que el seu amo: ells quasi sempre feien el mal que semblava que havien de fer; en canvi, el senyor Grau desconcertava, perquè tan aviat tenia l'aspecte d'un tocat de l'ala perdut en les seves cabòries com el d'un ogre bramador i sanguinari. Era un home d'uns cinquanta anys, ni alt ni baix, obès, que semblava que estigués construït amb cansalada pura; et mirava amb uns ulls negres i rodons, mig tapats per unes celles arrissades de color de pastanaga; posseïa un cap de síndria, sense ni un pèl a la closca, i provava de compensar-ho amb una barbata de dues dotzenes de pèls, també pastanagosos. El que més cridava l'atenció en la seva cara era que quasi no tenia nas, i els dos foradets d'aquest apèndix absent eren com dues pigues peludes damunt d'una boca també mínima, de llavis només insinuats. Una boca que, quan el senyor Grau quedava enganxat en les teranyines dels pensaments, es movia com si perfilés una jaculatòria muda, però que de sobte podia transformar-se en un canó vomitant bales de crits i malediccions.

El sistema pedagògic del senyor Grau es basava en la repetició i la memòria, i a obligar-te a comprendre ràpidament la diferència que hi ha entre les amenaces i els fets. Jo vaig entrar a la seva classe a mig curs, com més endavant

explicaré, i al cap d'una estona de ser-hi vaig sentir la norma bàsica:

–El que no sap la lliçó, ha de parar la mà.

Dos pupitres més endavant del meu, hi havia un nen, un tal Barea, que semblava o curt o temerari, perquè va somriure en sentir aquesta frase i va fer un gest com de parar la mà i embutxacar-se alguna cosa. El senyor Grau també va somriure i li va dir, afectuosament:

–¿Que encara no ho entens? –Es va aixecar i va agafar un dels bastons que tenia arrengherats rere la seva cadira.– Doncs ara ho entendràs.

Amb el bastó va colpejar suaument l'espatlla dreta de Barea i va dir:

–Para.

Barea, mirant-se'l amb uns ulls acorralats, va avançar tímidament la mà estesa. El bastó va baixar bronzint, velocíssim, però Barea va tenir temps d'enretirar la mà; el senyor Grau va tornar a alçar la seva arma, que havia picat secament a terra, i la va descarregar sobre el cap indefens i desprevingut de Barea; el cop va sonar tan sec com el primer i un fil de sang va lliscar per la cara de la víctima.

–Això no és res –va comentar el mestre–, devies tenir una crosteta a la closca.

Ens va obsequiar amb una mirada ferotge i va afegir:

–Quan es para la mà no s'enretira; si no, es para el cap.

Vaig entendre, doncs, immediatament, que les normes d'aquell home no eren amenaces, que per a ell una norma ja era un fet, i incomplir-la, un altre fet, però inconcebible. Jo tenia nou anys; era el més petit i potser el més espantat de la classe, i durant la primera hora que vaig tenir tractes amb el senyor Grau la por ja m'havia ensenyat un parell de

coses difícils d'oblidar: que s'ha d'odiar els que manen i que no s'ha de ser un Barea. Aquest últim principi se'm va refermar quan Barea, que vivia en un mas, va aprofitar la circumstància de ser el més rural de tots nosaltres per convertir-se en proveïdor de bastons del mestre, el qual li agraiïa efusivament cada peça nova i de vegades fins i tot el premiava estrenant-la amb ell.

Un dia el senyor Grau va comparèixer amb un llibre molt gruixut i, aixecant-lo enlaire amb la mà dreta, perquè el veiéssim bé, va anunciar-nos que era un dels llibres més bons que s'havien escrit mai i que volia que tinguéssim el privilegi, no de llegir-lo tan sols, sinó d'escriure'l també nosaltres. Vaig quedar parat sentint l'extravagant notícia, però, coneixent ja una mica aquell home, de seguida vaig començar a calcular de quina manera em tocaria rebre. Vull aclarir que quan faig parlar el mestre o reproduïxo declaracions seves, no tradueixo de l'espanyol al català, com podria pensar-se, tenint en compte les prohibicions de l'època. No; el senyor Grau, que no dissimulava les simpaties pel règim franquista, havia decidit evitar, com de vegades ens deïa, amb unes paraules que trobàvem enigmàtiques, alguns dels errors de la croada, i, per això, a la seva classe es parlava en català i l'espanyol era l'idioma dels llibres i de les lliçons que recitàvem com lloros ensinistrats. Aquesta qüestió no s'ha d'interpretar precipitadament. A Riba-seca, l'espanyol només es parlava al quarter de la guàrdia civil, hi havia molta gent gran que amb prou feines l'entenia i la majoria de la població tan sols l'havia sentit a la ràdio i al cine o als sermons de missa, els que hi anaven. Suposo que el senyor Grau havia comprès que, s'hi posessin com s'hi posessin les lleis, no hi havia manera

d'impedir que els riba-secans continuessin parlant en català, i potser pensava que valia més tolerar-ne l'ús domèstic i, a poc a poc, la domesticitat mateixa del català afavoriria l'oficialitat cultural de l'espanyol. Es podrien donar versions menys perverses de l'assumpte; per exemple, una sorprenent autoestima idiomàtica del mestre, o la cínica indiferència i la comoditat de no caldre imposar coses impossibles. És igual, ara: de l'escola, en vaig sortir sabent llegir i escriure, però ignorant que es podia llegir i escriure en català. L'única compensació d'aquesta gran estafa va ser aquell llibre gruixut que el senyor Grau brandia, no amenaçadorament, sinó, com en ell era costum, amb la rotunditat dels fets inevitables: no hi havia dubte, aquell llibre el llegiríem i, en bona part, l'escriuríem. Sort que era el *Quijote*.

Durant la resta del temps que vaig passar a les seves ordres, el senyor Grau va dictar-nos cada dia un fragment de la novel·la. Als nens ens feia riure la terrible aventura dels molins, però potser alguns de nosaltres intuïem que, en el fons de tot allò, hi havia una cosa trista. No la tristesa de ser boig, sinó la de saber que s'està fent el boig, exactament el que ens passava quan jugàvem a ser herois i sabíem que érem uns nens que s'avorrien en un poble perdut i pobre. Començàvem el dia amb les velles paraules castellanes del gran llibre, i, per bé i per mal, la resta de les hores de l'escola quedaven marcades per la primera. El mestre llegia el dictat amb parsimònia, amb una veu altisonant que semblava que li sortia dels pous de la panxa i, per això, et feia l'efecte que mentre llegia s'aprimava i s'allargava, i si alçaves un segon la vista i el miraves, el senyor Grau ja duia casc i barba punxeguda i la batuta del punter amb què solia

autodirigir-se la lectura s'havia convertit en llança. Un nen escrivia el dictat a la pissarra i, els altres, cadascun al seu quadern, del qual estava prohibit aixecar els ulls, ni per sucra la ploma al tinter. Aquesta concentració, únicament interrompuda per alguna perillosa mirada furtiva al dictador, per veure'l transformar-se em produïa de vegades l'al·lucinació de veure ballar les lletres, com unes bestioles negres que s'escapaven del paper i es burlaven de la seriositat forçosa que guiava la meua mà escrivint, i em costava de fer-les tornar a la pàgina, a ser paraules dictades, perquè les paraules que meravellen no poden ser obligatòries.

La correcció del dictat tenia aquell punt cruel que hi ha en tantes de les desventures de don Quixot: l'infeliç que havia sortit a escriure a la pissarra era, primer, escarnit per cada una de les faltes comeses, i després, el seu mal exemple era castigat amb una «mà parada», si les faltes no arribaven a deu; si passaven de deu, parava les dues mans. I valia més que no passessin de vint, perquè el senyor Grau pronunciaria una de les seves frases fatídiques:

—Tu estàs malament del cap, i te l'haurem d'arreglar.

Mentrestant, seguint la correcció de la pissarra, ja havíem subratllat amb tinta vermella totes les faltes nostres i començàvem a copiar-les, també segons un mètode progressiu: deu vegades, si no arribaven a deu; vint vegades, si no arribaven a vint; cent vegades, si passaven d'aquesta frontera paorosa. Eren uns finals massa tristos per a les aventures fascinants i grotesques que acabàvem d'escriure, però, sorprenentment, no em desmoralitzaven; al contrari, com més havia d'aprendre a dominar les paraules, més lliures les veia ballar l'endemà.

És probable que hi hagués en mi una propensió cap als llibres, però el que és segur és que els mètodes del senyor Grau van estimular-la molt. La por va acostar-me a l'estudi i em vaig salvar de les bastonades; més endavant ja contaré com, a causa de l'estudi, va caure'm al damunt una altra por més torturadora que la que em feia el mestre.

El podrit falcava les lletres benefactores amb les frases que ens feia analitzar sintàcticament; encara el veig escrivint a la pissarra, amb la seva calligrafia arabesca, que jo envejava: *El Caudillo es un hombre extraordinario; Viva la gloriosa Falange Española*, i altres perles amb la mateixa irrisació, que em deixaven dubtós, perquè no sabia què volien dir «caudillo» i «falange». Quan ho vaig preguntar al pare, em va contestar que eren els que havien guanyat la guerra i que no m'hi escalfés el cap, amb aquelles paraules, perquè, tal com havien vingut, marxarien, però que no ho digués a ningú, això, i menys que a ningú, al mestre. El prestigi dels que «havien guanyat la guerra» xocava en la meua imaginació amb el prestigi de les aventures que em contava el pare els diumenges al matí quan, en lloc d'anar a missa, jo anava al seu llit i li demanava que m'expliqués com l'havien ferit a les cames, i com havien trobat un cap tallat, amb tres dents d'or, dintre del civader d'un moro, i unes quantes històries més, que em sabia de memòria i que no podia posar de cap manera sota aquelles dues estranyes paraules vencedores: «falange», «caudillo».

El Baster estava content si em veia amb el llibre d'estudi a les mans i solia fer algun comentari que intentava que fos memorable: «llegeix, que llegir no ha fet mai mal a ningú»; «els llibres són la salvació dels pobres»... Eren opinions que segurament havia tret de dues fonts principals:

la seva assistència durant uns quants mesos a un col·legi de jesuïtes i les seves simpaties juvenils per l'anarquisme il·lustrat. De l'estada al col·legi, conservaria sempre l'admiració que havia sentit per l'hermano Rafael, una admiració tan forta que, en el seu llenguatge personal, aquestes paraules tenien categoria de frase feta aplicable a les astúcies de la ment:

–Ai, hermano, hermano Rafael –et deia, si intentaves enganyar-lo, o quan li buscaves una complicitat que ja havies de saber que no obtindries.

L'hermano aviat va considerar que el nen tenia talent, especialment per a la música. El Baster recordava això amb orgull i jo em preguntava com s'ho devia fer aquell home per captar un talent musical que només podia manifestar-se amb la intenció de tocar un instrument (quan l'hermano li va preguntar què volia ser de gran, havia contestat: «trompetista»). El cas és que el pare va informar d'aquest descobriment el padrí Josep i va dir-li que l'hermano volia parlar amb ell.

Emprenyat per haver hagut de marxar del tros abans d'hora, l'home va acompanyar el seu fill al col·legi un divendres al vespre; vivien a la part alta de Tarragona, al carrer de la Destral, i fins al col·legi, que era més avall de la Rambla, hi havia un bon trajecte, que només va servir per augmentar-li l'emprenyament i fer-lo renegar cada deu passes. L'hermano Rafael degué captar de seguida que arribava recelós i en contra d'ell, però segur que ja hi comptava, amb això i amb el cap dur d'un pagès que probablement només es fiava dels seus, dels que picaven. El padrí Josep, en efecte, només respectava el treball manual i qualificava de droperia, com veurem més endavant, qualsevol

intent d'alleugerir-lo. L'hermano va preguntar-li per les avellanes i per l'hort, i va elogiar els pagesos; «sense ells no faríem res», va concloure. Però el padrí encara se'l mirava amb més desconfiança. L'hermano va anar al gra:

–El seu fill és llest, ho aprèn tot de seguida; m'ha dit que vol tocar la trompeta. El col·legi disposa d'uns fons per a aquests casos; ens faríem càrrec dels seus estudis i tindria un professor de música. Només cal que vostè hi consenti.

El padrí, amb cara d'aguantar-se un reneç, va contestar:

–A casa nostra, no n'hi ha, de consentits, i no hi haurà cap trompetista. A l'estiu el noi vindrà amb mi, al tros, a ajudar-me, i s'hauran acabat les escoles, així que no me li ompli el cap de músiques.

–Però ell val molt... –l'hermano volia insistir.

–¿I què vol dir això, que els pagesos no valem? ¿No m'acaba de dir que som tant?

El Baster em contava que, sentint-ho, li queien les llàgrimes, i que aquell vespre va començar a odiar el seu pare. Quan era vell, encara em deia de vegades que no havia seguit el seu camí de la vida; no m'aclaria per on hauria passat aquest camí, però sospito que per alguna regió artística, i estic segur que la memòria encara se li girava amb ràbia contra la crueltat obtusa que va robar-li el somni de la música.

Amb l'hermano Rafael, la cosa es va acabar malament: el nen, veient frustrada la seva vocació de trompetista, va agafar una actitud hostil; un dia l'hermano el va voler castigar i ell va tirar-li un tinter de plom ple de tinta i es va escapar de la classe. L'hermano se'l va mirar amb pena, palplant-se la tinta que li amarava la sotana, i no va fer res per aturar-lo.

–Possiblement, si m'hagués atrapat i m'hagués pegat

dos clatellots, jo hauria tornat al col·legi... –El Baster callava, com si li vingués un glop de remordiment a la boca.

A l'escola, el pare també havia donat mostres de la seva inclinació cap al realisme literari. La més memorable va desencadenar-la una declamació de l'himne «Al sol», de José de Espronceda; només sentir el primer vers («Para y óyeme, ¡oh sol!, yo te saludo»), va aixecar immediatament la mà i va preguntar com podia ser que el Sol s'hagués d'aturar, si no es movia, si, com el mateix professor els havia explicat, eren la Terra i els altres planetes els que giraven al voltant del Sol. L'hermano Rafael va contestar que era una manera poètica de dir les coses, amb fantasia i llibertat. Però el noi no acceptava fantasies d'aquestes, i sis o set anys després, quan ja havia marxat de casa i treballava de mosso a cal Joanet Cantó, va trobar a l'ateneu obrer de Riba-seca llibres que van agradar-li: novel·les de Zola, les pàgines pornogràfiques de Musset, el *Tenorio* de Zorrilla i pamflets anarquistes amb doctrines de Bakunin i Proudhon. I així va ser com jesuïtisme i anarquisme van confluïr en l'educació juvenil del Baster, i les opinions sobre la bondat dels llibres que proferia quan em veia llegir segurament procedien tant d'una escola de pensament com de l'altra.

A la Riba-seca de la meua infància ja no hi havia ateneu amb llibres, i l'únic lloc on se'n podien obtenir era, per estrany que pugui semblar, una merceria. En un racó del local, robat a les cintes, els fils i els botons, hi havia una trentena de volums, dipositats allí pel seu propietari amb una intenció més testimonial que comercial, perquè, en aquell poble, quasi ningú no pensava en els llibres. La botiga la portava la dona d'un viatjant, el qual llegia i escrivia

versos. Era, naturalment, un incomprès, un solitari observat amb recel (l'altre poeta local l'odiava), perquè, en aquell món de suor i terra, la gent no es fiava dels que no tenien xàpol. Com que el pare creia que la possessió d'un xàpol no significava cap mena de superioritat, era amic del viatjant poeta, i de tant en tant m'acompanyava a la merceria, em comprava un llibret, buscant en el títol que fos instructiu, i em deia que ell, abans, també llegia. D'aquell abans, que jo no podia comprendre, a casa en quedaven unes quantes novel·les, una història universal, l'esmentat *Don Juan Tenorio* i un exemplari de cartes. Eren uns volums mig desenquadernats que m'havien servit de joguina quan jo tenia dos o tres anys, amb el vistiplau satisfet del pare:

–Si ara juga amb ells, després els llegirà –havia sentenciat, quan la mare me'ls volia prendre de les mans perquè no els estripés.

De vegades, quan sortia de l'escola, m'aturava a cal fuster, li prenia un llistó i m'escapava cap a la basteria. Amb el llistó, el pare em feia una espasa: tallava un bocí de fusta d'una punta, el posava en creu sobre el llistó, el clavava amb un clauet brillant, amb aquella manera meticulosa que tenia de fer les coses, que també era una manera d'educar-me la impaciència, i, com si hagués acabat un truc de màgia, m'allargava l'espasa nova amb un somriure satisfet. Ara, en el record, la imatge del meu pare jove se'm fa quasi una imatge de fill, perquè tinc trenta anys més dels que ell tenia quan em construïa espases, i em commou la seva paciència benhumorada (una paciència que cap fill no tindrà mai). Ens miro, el pare fent-me de fill i jo mateix fent-me de nét, i penso que he tingut sort d'arribar a vell i, encara que tard, provar d'entendre aquestes imatges i els somnis d'aquell jove baster, que volia ser lliure i ric i veure el món, i era feliç, o intentava ser-ho, jugant amb un nen. He hagut de fer-me vell per contemplar la seva joventut amb pietat i agraïment, i saber el preu que ell pagava per ser tan màgic als meus ulls: el preu de la màgia de la vida.

Em quedava a la basteria lluitant amb un collar inservible, que era un traïdor repulsiu, clavant-li l'espasa en un forat i burxant el crin com si burxés els budells del malvat. Parlava sol, amb frases de les pel·lícules, corria sobre els bancs, saltava a terra, ho remenava tot, queia, malferit i

heroic, ressuscitava, tornava a apunyalat el collar enemic. El Baster també lluitava amb el seu collar, i de tant en tant aixecava la vista i em mirava, suposo que per comprendre més la seva lluita. Em deixava jugar, sense dir res, mai no va ni suggerir-me que el molestava fent de guerrer saltimbanqui al voltant seu, i jo devia sentir (si giro els ulls cap a dintre, ho sento ara) que em protegia, molt més enllà dels jocs, de qualsevol futur que pogués venir, donant-me el seu present silenciós, submís a la meua existència.

Després, començaven a arribar els homes de la tertúlia, i s'acabava l'estona de paradís. El Baster, irònicament (i com m'empipava aquella ironia fingida de cara als altres!), em deia:

–Au, nen, que ja és l'hora de la lliçó.

Jo amagava l'espasa sota un banc, agafava la cartera i, amb el cap cot, sortia de la botiga, furiós per ser petit i rabios contra els grans, que em robaven la soledat amb el pare. Arribava a casa, la mare em preguntava: «¿d'on vénis?», o constatava: «vas tot brut», i jo m'asseia a la taula del menjador, treia l'enciclopèdia de la cartera i m'estudiava la lliçó, sabent perfectament que no tenia res a veure amb l'altra «lliçó» que m'havia expulsat de la basteria, la lliçó de les procacitats i les rialles i el fum del tabac de picadura, que tantes vegades havia imaginat rere els vidres entelats de la botiga de les hores prohibides. Estudiava i esperava, fins que sentia pujar per l'escala un xiulet, i sortia a rebre el pare al corredor, impacient com si fes dos dies que no l'havia vist –més endavant, n'estaria molts sense veure'l, amb una tristesa que, en petit, s'assembla a la que ara sento, sabent que no el veuré mai més.

¿Era poca cosa, tot això? Per a una novel·la, potser sí; no

per a la vida. A mi m'agradava tenir pare, més que res del món, i ara he d'aprendre a lligar el gust encantat de la infància amb el desemparament de després de la mort del velleter afable i comprensiu que, en els seus últims anys, va ser el Baster, per preparar els meus anys últims, protegint-los amb els seus. L'he de fer jove; hem de tornar a viure, dins de les paraules. Hem de començar, he d'aprendre a acabar.

Sí, en aquell temps érem feliços, i jo encara no havia tingut notícies de la mort. No van trigar gaire. Molts dies, abans d'anar a la basteria a jugar amb l'espasa, passava per ca la padrina a berenar. La padrina Pepa tenia seixanta anys i encara era molt guapa, alta (a mi m'ho semblava), prima, amb els cabells onejats una mica canosos, uns grans ulls clars i una fesomia sempre disposada al somriure i a la rialla. I rient em rebia i em donava una llesca de pa amb vi i sucre i em feia asseure davant seu, perquè una de les coses que li agradaven més, deia, era veure'm menjar. Em costa molt recordar-la, l'he de baixar a buscar en els pous de la vida fonda, que és on ella viu abans d'ensenyar-me que les persones cauen malaltes i se'n van per sempre del món. Allí s'està, amb la seva alegria i les seves perennes ganes de fer broma, i allí la trobo en el record més llunyà que tinc d'ella, que no sé si és meu o me l'han contat, un vespre d'hivern, quan encara no he fet tres anys, ensenyant-me les lletres amb la primera pàgina d'una *Vanguardia* d'abans de la guerra que guardava al calaix de la taula del menjador. I si la busco més enrere, la veig abans d'arribar al meu record, perquè jo encara no he nascut, i ella mateixa m'explica per què va recollir l'Antonio de Madrid.

—Feia tanta llàstima, pobret, amb aquella carona de cadell espantat, amb son germà petit agafat de la mà, vestits

tots dos amb unes camises que encara estaven netes perquè ho devien estar molt quan sa mare les hi havia posat, abans de portar-los a l'estació per treure'ls de Madrid i salvar-los de la fam i les bombes. El pregoner va dir que podíem passar per l'ajuntament a veure els nens madrilenys, que s'havia de fer la bona obra d'acollir-los. Hi vam anar amb la Lluïsa, la veïna, i en veure l'Antonio i son germà vam decidir de quedar-nos-en un cada una, per no separar-los. Ella va prendre el petit i jo el gran, i quan vam arribar a casa l'Antonio no deixava anar la mà de son germà, perquè el petit ploriquejava i deia «no quiero, no quiero». El primer dia, ni l'un ni l'altre van voler menjar, i mira que devien estar morts de gana; a l'hora de sopar, l'Antonio ens mirava amb els ulls esporuguits, i anava de la cara de ta mare a la de la tieta Maria, que tenien dos anys més que ell, i de la del padrí Esteve a la meva, com si preguntés alguna cosa a l'aire, i vam comprendre que era que no entenia res del que dèiem. I ton padrí, que no havia rebut gaire bé la novetat de la seva presència, apiadant-se'n, va dir-li amb aquell espanyol rudimentari, que no se sabia d'on l'havia tret: «ya lo verás como el catalán no cuesta nada y de aquí a cuatro días ya lo hablarás». Va ser com una profecia, perquè l'Antonio va aprendre el català en un no res, i al cap d'uns quants dies a mi ja em deia mare i a ta mare hermana, per fer-la enrabiatar, i també li deia que Madrid era més bonic que Riba-seca i que, si quan era gran no era tan lletja com ara, es casaria amb ella. El vam tenir a casa dos anys i quan va marxar vam plorar tots, ell i nantros, i em va abraçar i va dir-me que, molt aviat, quan seria un home, vindria cada any a veure'm. Va complir la promesa, i quan em vaig morir també va venir i plorava tant com els altres fills meus.